

WOMEN EDUCATION IN THE WORKS OF MÜNEVER AYAŞLI

MÜNEVVER AYAŞLI'NIN ESERLERİNDE KADIN EĞİTİMİ

Derya GÜLER¹
Özlem FEDAI²

Abstract

Münevver Ayaşlı is known for her nostalgic work, in which she shared her testimony of the fall of the Ottoman Empire and the foundation of a new country. As an important author of her time, she mostly prefers Westernization, Ottoman aristocracy and the secular politics of the Republic as her topics. She also gives political and social messages in her works, despite the risk of postponing the plot of the fiction. In this study, her criticism of the Ottoman aristocracy and Republican staff in the context of women and education is approached based on her novels.

Keywords: Münevver Ayaşlı, aristocracy, education, woman.

Özet

Münevver Ayaşlı, Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne, Türkiye Cumhuriyetiyle yaşanan kültürel değişim ve dönüşümlere tanık olmuş bir yazarımızdır. Dönemin önemli kadın yazarlarından biri olarak Batılılaşma, Osmanlı aristokrasi, laik Cumhuriyet'in politikaları, yazarın en çok ele aldığı konular arasındadır. Bazı eserlerinde entrik kurguyu ikinci plana atma pahasına siyasî ve toplumsal mesajlara yer verir. Bu çalışmada yazarın romanlarından hareketle kadın, eğitim, imparatorluk aristokrasisi hakkındaki görüşleri ve Cumhuriyet kadrolarına yönelttiği eleştiriler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Münevver Ayaşlı, aristokrasi, eğitim, kadın.

¹ Edebiyat Öğretmeni-Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans Öğrencisi, dryguler_jw@hotmail.com

² Doç. Dr., DEÜ Buca Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Anabilim Dalı, ozlem.durmaz@deu.edu.tr

Giriş yahut Münevver Ayaşlı'nın Geçmişi ve Eğitimi

10 Haziran 1906'da Selanik'te dünyaya gelen Münevver Ayaşlı, Rumeli'de geniş toprakları olan "paşa" dedelere sahip köklü bir aileye mensuptur (Ayaşlı, 1990: 7-8). Osmanlı aristokrasisinin son temsilcilerinden olan ailesinin yaşadığı ekonomik sorunlar, çocukluğu ve ilk gençliğinde Ayaşlı'da derin izler bırakır. Aile, 1927'de Ankara'ya yerleşir ancak burada umduklarını bulamaz. Bu durum Ayaşlı'nın Cumhuriyet rejimine ve onun kadrolarına yönelik olumsuz bir bakış açısına sahip olmasına neden olur. Osmanlı aristokrasisinin yoksullaşmasına sebep olduğunu düşündüğü için yazar, hem İttihat ve Terakki yönetimine hem de Cumhuriyet kadrolarına yönelik olumsuz tutumunu eserlerinde sıklıkla yansıtır.

Ayaşlı, 1930 yılında eski Lahey Büyükelçisi, Samsun Milletvekili Sadullah Paşazâde Nusret Ayaşlı ile evlenir (Ayaşlı, 1991:173-174). 1944'te eşini kaybeden yazar, çok genç yaşta dul kalır ve savaş yıllarının zorlu ekonomik koşullarında ciddi sorunlarla karşılaşır.

1947'de basın çevrelerine dâhil olan Münevver Ayaşlı, bir süre sonra muhafazakâr çevrelerin takip ettiği bir isim hâline gelir. 1950'lerde Mevlevîliğe gönül vermiş bir yazar olarak etrafına siyaset ve sanat dünyasının önemli figürleri ile imparatorluk bakıyesi isimleri toplar. Ayaşlı, 20 Ağustos 1999'daki vefatına değin muhafazakâr görüşün önemli bir temsilcisi; Boğaziçi medeniyetinin "haminne" lakabıyla anılan (Ayvazoğlu, 2013: 27) simge bir ismi olarak görülür.

Ayaşlı'nın eğitimi, "konak eğitimi" adı verilen, Osmanlı aristokrasisinin kızlarına aldındıkları Batılı, ev içi eğitim anlayışına uygundur. İlk dinî ve millî eğitimini babası Tayyar Bey'den alan yazar (Ayaşlı, 1990: 41), küçük yaştan itibaren tasavvufla ilgilenmeye ve dinî vecibelerini yerine getirmeye başlar.

Eğitim çağını Suriye ve Lübnan'da geçiren Ayaşlı, II. Abdülhamit ve II. Meşrutiyet dönemlerinin kız öğrenciler için açılmış eğitim kurumlarından yararlanamaz. Halep ve Beyrut'ta iken özel Alman okullarına devam eden Ayaşlı, bu okullarda ailesinden alınan izinle Hıristiyan din dersleri de alır. Avrupa'nın "katı ve soğuk" yüzüyle bu okullarda tanıştığını ifade eden (Ayaşlı, 1991: 26-27) Ayaşlı, Arap bir kadından Kur'an-ı Kerim öğrenir; ayrıca ud ve piyano dersleri alır. Bu yıllarda annesinin ısrarıyla tutulan bir Alman mürebbiyeyi, odasında rahat ibadet edemeyeceğini düşünerek evden kaçıtır. 1920 yılında Stuttgart'ta kraliyet konservatuarında piyano dersleri alan Ayaşlı, hocalarının tüm ısrarlarına rağmen ekonomik nedenlerle bu okula devam edemez. Eğitim yaşamını eşinin ölümünün ardından 1950'de Fransa'da devam ettiren Ayaşlı, ünlü şarkiyatçılar Massignon ve Massé'den dersler alır (Çeri, 2013: 15).

Münevver Ayaşlı, görüldüğü üzere Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan, sarayla yakın ilişkili aristokrat bir ailenin üyesidir. Boğaziçi kıyılarındaki konak/yalı tipi evlerde ikamet eden ve saraya yakınlığı nedeniyle Batılılaşma sürecine yakından tanık olup bu sancılı süreci oldukça derin yaşayan söz konusu varlıklı kesim, soyluluk iddiası taşıyan bir azınlığı oluşturur. Coğrafi konumu nedeniyle İmparatorluğun Batılıyla en sıkı ilişkilerde bulunan büyük şehirlerinden biri olan Selanik'te, "Evlâd-ı Fatihân"dan varlıklı bir aileye mensup olan Münevver Ayaşlı (Ayaşlı, 1990:7), 1930 yılında Nusret Ayaşlı ile evlenerek yine köklü bir aristokrat ailenin, Sadullah Paşa ailesinin gelini olur.

Yakın çevresini oluşturan aristokrat ailelerin yaşayış ve kültürüne son derece vâkıf olan Ayaşlı, bu çevrenin 1908 İhtilâli ile gözden düşmesine, Cumhuriyet'in ilânından itibaren de iyice yoksullaşmasına tanıklık eder. Bu tanıklığını 1950'lerden itibaren dâhil olduğu basın çevrelerinde, imparatorluk hayranlığı ve özlemi içeren yazılarıyla dile getiren yazar, 1960'lardan itibaren daha siyasî bir tavır takınır. Kendi sınıfının sözcülüğünü ve bu sınıfın yaşam şeklini, zevk ve alışkanlıklarını, eğitim anlayışı ve

terbiyesini tanıtmaya görevini üstlenmiştir. Yazarıyla haksızlığa uğradığını düşündüğü aristokrasi çevresini savunma çabasında görülür.

Münevver Ayaşlı, dâhil olduğu aristokrat sınıfa yönelik yanlı tavrını gazete ve dergi sütunlarından sonra roman ve öykü vadisine de taşımıştır. *Yeni İstanbul ve Babiali'de Sabah* gazetelerinde tefrika ettiği *Pertev Bey'in Üç Kızı* (1976) ile *Hayat* dergisinde tefrika ettiği ve 1987'de kitaplaşan *Vaniköy'nde Fazıl Paşa Yalısı* isimli romanları, yazarın siyasî tavrını muhafaza ettiği eserlerdir. Her iki romanda da yoksullaşıp doğup büyüdükları Boğaziçi çevresinden uzaklaşmak zorunda kalan aristokrat ailelere mensup kadınların, I. Dünya Savaşı, Mütareke ve Cumhuriyet yıllarının siyasî ve sosyal ortamında karşılaştıkları zorluklar ele alınır.

Yazarın iki romanında da Batılı bir ev içi eğitiminden geçmiş, Boğaziçi çevresinin köklü kültürüne ve "Osmanlı terbiyesi"ne sahip kadınlar, erken yaşlarda dul/yetim kalarak dönemin zorlu koşullarıyla yalnız yüzleşmek zorunda kalmışlardır. Bu kadınların farklı toplumsal sınıflarla, özellikle de yeni bir aristokrasi oluşturma iddiasıyla ortaya çıkan Ankara bürokrasisinden kimselerle karşılaştırılmaları söz konusudur. Bu karşılaştırmada yazarın siyasî ve toplumsal gelişmelere dair yorumları ve roman kişilerine yönelik tutumlarını daha iyi anlamak, yazarın yaşamını ve dünya görüşünü göz önünde bulundurmakla mümkündür. Bu nedenle yazarın hayatı ve eğitiminden kısaca bahsetmek, çalışma için yararlı olacaktır.

Roman ve öykülerinde kendisi gibi konak eğitimi görmüş kadınları ön plana çıkaran yazar, resmi kısmını yoğun bir yabancı dil ve müzik/resim eğitiminin oluşturduğu bu eğitime, aile büyüklerinden, özellikle de kadınlardan öğrendiği ve "Osmanlı terbiyesi" denen görgü kurallarını da ekler.

Yaşamı boyunca millî eğitim kurumlarının tarih ve edebiyat müfredatlarını beğenmeyen, bu kurumları millî ve dinî açıdan yetersiz bulan Ayaşlı, özel yabancı okullara ve mürebbiyelik kurumuna son derece temkinli yaklaşır. Yabancı dil eğitimi oldukça önemseyen Ayaşlı, bu dillerin kültürlerinin olumsuz etkilerinin sadece ebeveynler, özellikle de anneler tarafından engellenebileceğine inanır (Bkz. Güler, 2016).

Son Dönem Osmanlı Aristokrat Ailelerinde Konak Eğitimi

Genç kızların geleneksel Türk mahallelerinde güvenilir bir kadının evine gönderilerek günde birkaç saat ev ve mutfak işi öğrenmesi şeklinde kendisini gösteren ev içi eğitim anlayışı (Işın (51), 1988: 52-53), Batılılaşma süreciyle birlikte köklü bir değişikliğe uğrar. İlki 1858'de açılan kız rüştiyeleri, planlandığı gibi İstanbul dışında yaygınlaşmasa da (Kurnaz: 2013: 107) varlıklı İstanbul aristokrasisi için bir eğitim alternatifi sunar. Oğullarını eğitim ve seyahat için Avrupa'ya yollayan Boğaziçi çevresinin zenginleri, kızları için de Avrupa'ya "eve getirir".

Başta Fransızlar arasından seçilen, yaşlı mürebbiyeler; konakların kalabalık maiyetinin bir parçası ve "konak eğitimi"nin en önemli ögesi olur. Özellikle evin kız çocuğunu küçük yaşta teslim alan bu kadınlar, ders dışı vakitleri de öğrencileriyle birlikte geçirir (Aydın, 2015: 16) ve her açıdan birer "rol model" olurlar. Kendi dilinden önce yabancı bir dili öğrenen bu çocuklar, ilk piyano bilgilerini, Avrupaî âdâb-ı muaşeret kurallarını, okuma zevkini, giyim kuşamı, kısaca hayatına hâkim olacak tüm davranış ve alışkanlıkları mürebbiyesinden öğrenir. Anne ve babanın yetişme yıllarında kendilerini çocuktan çektikleri geleneksel anlayışta (Işın, 1988: 23) ona annesinden daha yakın olan mürebbiye, "Batılılaşma ve medenîleşme yolunda arayış içerisinde olan Osmanlı toplumu için bir değer" (Tüzer, 2011: 1282) hâline gelir ve bu nedenle konak/yalı çalışanları arasında farklı muamele gören bir otoriteye dönüşür.

Ailenin eğilimli olduğu kültüre göre Fransızların yanı sıra Alman (schwester/fraulein) ve İngiliz mürebbiyeler de Boğaziçi'nde boy gösterirler. Ancak muhafazakâr çevrelerin temkinli yaklaştığı mürebbiyelik kurumu, zamanla misyonerlik ve ajanlık şüpheleriyle gözden düşer (Aydın, 2015: 66-67). Hiçbir formasyonu olmadan, geçmiş bilinmeden, sadece yabancı bir dili biliyor olduğu için eve alınmış bu kadınların olası zararları oldukça geç anlaşılır (Meriç, 1981: 61). Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Mürebbiye* romanında Anjel ile uç bir örneği çizilen mürebbiyelerin temsil ettikleri Batılı değerlerin, "iyi tetkik edilmezse toplumu temelden sarsabilecek çöküntülere" yol açabileceği fark edilir (Tüzer, 2011: 1282).

Mürebbiyeler, Müslüman-Türk öğrencileri kabul eden özel yabancı okullara 1890'lardan itibaren yerlerini bırakmaya başlasa da zengin evlerinde mürebbiye bulunması geleneği, Dünya hatta Kurtuluş Savaşı yıllarına dek sürer. Yabancı okullar da, yazık ki anaokulundan itibaren çocuğu yabancı bir etkiye maruz bırakma açısından mürebbiyelik kurumundan farklı değildir.

Konak eğitiminde Batı müziği eğitimi de önemli yer tutar. Ermeni, Rum, Macar, İtalyan vb. öğretmenlerden kadın olanlar belli günlerde konak/yalya gelip öğrenciye ders verirler; erkek olanlarsa kız öğrencilerini mürebbiyesi eşliğinde kabul ederler. Bu eğitim süresince ağırlıklı olarak dönemin popüler valsleri öğretilir.

Ayrıca Batı müziği eğitime ek olarak ud, Kur'an-ı Kerim, Arapça, Farsça, Divan edebiyatı; erkek öğrenciler için keman ve resim eğitimi de konak eğitiminin içeriğine dâhil edilmiştir.

19. yy'dan itibaren Osmanlı aristokrat ailelerinde yabancı öğretmenlerin tartışılmaz tahakkümüne, ailelerin çocuklarına karşı yetersiz ilgisi de eklenince millî ve dinî heyecandan mahrum, "alafranga" kadın ve erkek tipler ortaya çıkmıştır denilebilir.

Mürebbiyelerin olumsuz etkilerinin en aza indirildiği durumlarda ise entelektüel, ancak ailesi tarafından anlaşılamayan, evliliğinde mutsuz, kamu mekânına çıkmasına henüz izin verilmediği için aldığı eğitimi kullanmaktan mahrum, evin sınırlarına hapsolmuş bir kadın tipi ortaya çıkmış gibidir.

Batılı bir eğitimden geçmiş, onun entelektüel ilgilerini paylaşacak, bir sonraki nesil olan çocuklarının eğitiminde söz sahibi olabilecek bir kadın tipi yaratma arzusu ile yola çıkan konak eğitimi, XIX. yüzyıl sonu ve XX. yüzyıl başında Osmanlı aristokrasisine damgasını vurmuş bir anlayıştır. Yarattığı alafranga kadın tipiyle eleştirilere hedef olsa dahi, diğer yanda ortaya çıkardığı Fatma Aliye gibi entelektüel kadın tipi ile başlayan (Işın, (51), 1988: 23-24) aydın Türk kadını zincirinin ortaya çıkmasını, basın hayatında ve edebiyatta kadın sesinin duyulmasını, kadın sorunlarına dikkat çekilmesini sağlamıştır.

Ayaşlı'nın Romanlarında Aristokrat Kadınların Eğitimi

Çalışmamızın öznesi olan Ayaşlı, başkışilerini Osmanlı aristokrasisinden seçtiği *Pertev Bey'in Üç Kızı* ve *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı* romanlarında Boğaziçi çevresindeki konak ve yalılarda, Batılı ve varlıklı bir yaşam sürdüren aileleri ele alır. *Pertev Bey'in Üç Kızı*'nda, Osmanlı aristokrasisinin günlük yaşamı hakkında okuyucusunda bir fikir oluşturmaya çalışan Ayaşlı, ailenin kızlarının eğitimleri üzerinde ayrıntıyla durur.

Ailenin iki büyük kızı Selmin ve Berrin, köşkte kendileri için ayrılmış özel katta, Fransız mürebbiyeleri Matmazel Durand eşliğinde kalmaktadırlar (Ayaşlı, 1976: 8). Alman hayranı, asker bir baba ve İngiliz-Fransız etkisinde bir ailenin kızı olan annenin, çocuklarının eğitimi için köşklerinin bir katını ayırmış olmaları, dönemin ebeveynlerinin eğitime verdikleri önemi göstermektedir.

Ayaşlı gibi hiçbir eğitim kurumundan yararlanmayan evin büyük kızı Selmin, mürebbiyesinden yoğun bir Fransızca eğitimi alır ve Türk edebiyatından çok Fransız edebiyatına ilgi duyar, özellikle de Musset'yi beğenir (Ayaşlı, 1976: 8). Mürebbiyesinin İstanbul'dan ayrılmak zorunda kaldığı I. Dünya Savaşı yıllarında eve kız kardeşi için getirilen Alman mürebbiyeden Almanca öğrenir (Ayaşlı, 1976: 36).

Matmazel Durand ile belli günlerde vapurla şehre geçen Selmin, burada gayrimüslim bir hocadan piyano dersleri alır. Piyano derslerinde Ermeni bir kız da ona eşlik eder. Kısa süre resim dersleri de alır ancak başarılı olmadığını düşünerek dersleri bırakır (Ayaşlı, 1976: 125).

Evin ortanca kızı Berrin ise aldığı konak eğitimi dışında özel bir Fransız okuluna da devam eder. Fransızca eğitimini evde mürebbiyesinden aldığı derslerle de destekler. Daha sonra özel bir Alman okuluna verilir, derslerine yardımcı olması için de Fraulein Sturm isimli Alman bir mürebbiye tutulur (Ayaşlı, 1976: 32). Berrin, babası Pertev gibi bir "Alman muhibbi" olur (Ayaşlı, 1976: 36), hatta cephedeki babası ve kuzeniyle Almanca mektuplaşır. Romanın sonlarına doğru Berrin'in Rumca bildiğinden de bahsedilir. Berrin, köşkün kaybedilmesinin ardından Çamlıca İnas Sultanîsi'ne (Ayaşlı, 1976: 61), daha sonra da Tıp Fakültesine devam eder (Ayaşlı, 1976: 96). Berrin, müzik dışındaki derslerindeki başarısı nedeniyle yazar tarafından "evin dahi çocuğu" (Ayaşlı, 1976: 62) şeklinde anılır.

Okul çağına ailenin ekonomik sıkıntılarla taşındığı mütevazı mahallede giren evin en küçük kızı Nermin, buradaki mahalle mektebine verilir. Köşkün varlıklı yıllarına yetişememiş, piyano dersleri alamamış, ablaları gibi konak eğitiminin özel hocalar yoluyla verilen çeşidinden yararlanamamıştır. Dolayısıyla köşkün kızlarının aldığı eğitimin niteliği Nermin'le birlikte düşmüştür. Yine de büyüyünce biraz unutsa da Rumca başta olmak üzere, Almanca gibi dilleri öğrenebilmiştir (Ayaşlı, 1976:185).

İlerleyen yıllarda Çamlıca Kız Lisesi'ne gider, ancak yükseköğretime devam etmeyerek Ankara bürokratlarından, kendisinden yaşça çok büyük Muammer'le evlenerek başkente yerleşir.

Ailenin kızları üzerinden farklı eğitim şekillerini gösteren Ayaşlı, sadece konak eğitiminden geçmiş olan Selmin'i, sosyal yaşam karşısında ürkek olarak çizmiştir. Buna karşılık özel Fransız ve Alman okullarına, ardından da devlet okulu ve üniversiteye devam eden Berrin, sosyal yaşamda çok daha becerikli ve kendinden emin olarak karşımıza çıkarılır. Babası Pertev'in hastalığı ve ölümüyle evin bütün idaresini eline alır ve kamusal alanda kendisine kısa sürede bir yer edinir. Kiralık ev aramaktan kömür almaya kadar (1976: 104-105) her türlü "erkek" işini üstlenen Berrin, yazar tarafından üstün tutulur.

Mürebbiyeden ve özel okullardan yararlanamayan Nermin ise devlet okullarının yazara göre yetersiz eğitimini gösterecek şekilde yetişmiştir. Çocukluğunda çoğu kez ailesinden öğrendikleri ile okulda öğrendiklerinin arasında kalır. Annesine göre eve kendilerinden olmayan bir zihniyet getirmiştir (Ayaşlı, 1976: 78-79).

Nermin'in Cumhuriyetin eğitim kurumlarında aldığı eğitim, onu Cumhuriyet rejiminin getirdiği yeni hayat şartlarına hazırlamıştır. Buna karşılık Berrin kendisinin de yararlandığı konak eğitimini yetersiz ve yapay bulur. Ona göre sadece konak eğitiminden yararlanmış olan ablası Selmin "bir orkide gibi sun'i" yetiştirilmiştir ve kendi memleketinde her şeye "yabancı"dır (Ayaşlı, 1976: 62). Gerçekten de Nermin, Muammer'le evlenip Ankara'ya yerleştiğinde yeni yaşamına çok çabuk uyum sağlar ve bürokrat eşleri arasında göz önünde olan bir isme dönüşür. Uzun yıllar çok iyi geçinen çiftin tek sıkıntıları, Nermin'in ailesinden aldığı Osmanlı terbiyesi ve Muammer'in, eşinin bu terbiyeye uyum sağlayamamasından kaynaklanır.

Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı romanında da sadece konak eğitiminden yararlanmış kadın kişiler bulunur. Romanda erkeksiz ailenin reisi konumundaki Naile, bir Tanzimat ailesinin üyesi olmasına rağmen Batılı bir konak eğitimi almamış; eğitimi din, tasavvuf, tarih ve edebiyatla sınırlı kalmıştır. Buna rağmen yaşlı kadın, kızının ve torununun Batılı bir eğitim almaları, özellikle de yabancı dil öğrenebilmeleri için büyük çaba göstererek sınıfının eğitim anlayışını yansıtmış olur.

Naile'nin kızı Cemile'nin eğitim yaşamına ayrıntılarıyla yer verilmez. Mürebbiyesi olup olmadığından ya da bir okula gidip gitmediğinden bahsedilmeyen Cemile, çok iyi Fransızca bilir ve Piyer Loti, Claude Farrer, Anatole France ve Gustave Flaubert'i ana dilinden okur (Ayaşlı, 1987: 9, 45). Piyo, resim ve edebiyatla ilgilenen Cemile, 1930'lu yıllarda Güzel Sanatlar Akademisi'ne yazılarak resim yeteneğini geliştirmeye karar verir (Ayaşlı, 1987: 126).

Naile'nin torunu Nevnihal ise Ankara'ya yerleşen anne ve babasından ayrı, İstanbul'daki yalıda yetiştirilmiştir. Büyükannesinin Fransız Dame de Sion okuluna vermek istediği Nevnihal, "yeni çıkan bir kanunla Türk çocuklarının, ilk mekteplerini muhakkak Türk mekteplerinde bitirmesi" (Ayaşlı, 1987: 95) kanunuyla kararlaştırılınca Kandilli Kız Lisesi'ne yazılır. Naile'nin Dame de Sion ısrarı, torununun yabancı dil eğitimine küçük yaşta başlamasını istemesinden kaynaklanır. Öyle ki Naile, ilgili kanunu duyunca Türk çocuklarının padişahlık zamanındaki kadar dil öğrenemeyeceklerini düşünerek hayıflanır (Ayaşlı, 1987: 94-95).

Lise eğitimini Arnavutköy Kız Koleji ve Bağlarbaşı'ndaki bir Amerikan okulunda tamamlayan Nevnihal, Ankara'da bulunduğu zamanlarda da annesinin ricası üzerine Amerikan Büyükelçiliği'nden eve gelen bir öğretmenden dersler alır.

Münevver Ayaşlı, kendi eğitim hayatından esinlenerek roman kişilerinin aldıkları konak eğitiminin içeriğinden ayrıntıyla bahsetmiştir. Ayaşlı'nın aristokrat roman kişileri, kendisi gibi birkaç yabancı dili iyi derecede konuşur ve bu dillerle yazışır. Hatta bu yetkin yabancı dil eğitimi, hiçbir meslek eğitimi olmayan *Pertev Bey'in Üç Kızı'nın* Selmin'ine bir iş kapısı açar ve Selmin, mütercim-sekreter olarak girdiği bir şirketteki yazışmaları idare eder. (Ayaşlı, 1976: 62). *Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı*'nda da Cemile, yabancı dil bilgisiyle Ankaralı bürokratların eşleri arasında sıvırılır (Ayaşlı, 1987: 101).

Yabancı dile benzer şekilde müzik ve resim dallarında verilen eğitim de Ayaşlı'ya göre son derece yetkindir. Selmin, günde beş-altı saatini ayırdığı piyano eğitimini Viyana'da devam ettirmek istese de ailesinin karşı çıkmasıyla bu isteğini gerçekleştirmez. Yine Mütareke döneminde piyano dersi vererek aile bütçesine katkı sağlamak ister, ancak öğrenci bulamaz. Konak eğitimi sırasında yarım bıraktığı resim eğitimi ise Selmin'e "tam modern dekoratif sanatın ve resmin moda olduğu" (Ayaşlı, 1976: 125) 1925 yılında yeni bir geçim kapısı açar. Selmin, sevgiliyle kendisini uzun yıllar abajurlar üzerine çizdiği dekoratif resimlerle geçindirir.

Konak eğitime dair yazarın işaret ettiği olumlu yanlara rağmen, Ayaşlı'nın romanlarında bu tarz eğitime yönelik iki eleştiri de dikkat çeker. İlki, Batı temelli konak eğitiminin ailenin müdahalesinin yeterli olmadığı durumlarda çocukları millî ve dinî kimliğinden uzaklaştırmasıdır. Yazarın bu konudaki eleştirileri, dinî eğitimin aile, özellikle de anne tarafından ihmal edilmesi üzerine yoğunlaşır.

Yazarın konak eğitime yönelik ikinci eleştirisi ise çocukları sosyal hayata hazırlamaması ve diğer toplumsal sınıflardan soyutlamasıdır. Osmanlı aristokrasisinin bir "mutlu azınlık" çevresi (Yavuz, 1996: 137) olmasından da kaynaklanan bu durum, II. Meşrutiyet öncesi böyle bir ihtiyaç doğurmamıştır. Ancak II. Meşrutiyet'le zenginliklerin el değiştirmesi ve aristokrasinin yoksullaşması, bu sınıfları diğer sınıflarla yüz yüze gelmek zorunda bırakınca, konak eğitiminin bu yönden ne kadar eksik

olduğu görülmüştür. Ayaşlı'nın bu konudaki eleştirilerini konak eğitimine olduğu kadar, aristokrasinin yoksullaşıp gözden düşmesine neden olduğunu düşündüğü siyasi oluşum ve kişilere de yönelttiği görülür.

Münevver Ayaşlı'nın *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanında konak eğitimine dair yönelttiği ilk eleştiri, dinî eğitim üzerinedir. Bu eleştirilerini evin emektar kalfasının ağzından evin annesi Azize'ye yönelten yazar, çoktan çarşafa girmiş Selmin'in ve çarşafa girecek kadar büyümüş olan Berrin'in hâlâ gusletmeyi ve namaz kılmayı öğrenmemiş olduklarını belirtir (Ayaşlı, 1976: 10). Katolik mürebbiye Matmazel Durand ve Ortodoks dadı Katina'nın insafına terk edilmiş kızlar, kendi dinlerinin en temel vecibelerinden habersiz büyürler. Kalfasıyla aynı fikirde olmayan anneleri Azize'ye göre kızlar, dinî eğitim için henüz çok küçüktürler ve öğrenmeleri için zaman vardır.

Ayaşlı, dinî eğitimin ertelenmesi ve ihmal edilmesi durumunda çocuklarda manevî bir boşluk ve bunalım oluşacağı kanaatindedir. Bunun örneklerini zengin aristokrat Pertev Bey ailesinin kızları üzerinde çeşitli şekillerde gösterir. Büyük kız Selmin, sevgilisi şehadetinden sonra büyük bir bunalım yaşar. Bu dönemde kısa süreliğine kalfalarından destek alıp namaz kılmaya başlasa da Selmin için bu yeterli olmaz ve genç kız, Avusturyalı bir arkadaşının evlilik teklifini kabul ederek İstanbul'u terk etmeye karar verir. Annesi ve babası tarafından büyük şaşkınlıkla karşılanan bu durum, bir Müslüman-Türk kızının bir Hıristiyan ile evlenemeyeceği gerçeğini göz ardı etmesi, Ayaşlı'ya göre konak eğitiminin dinî yönden eksikliğinin sonuçlarından biridir.

Evin ortanca kızı Berrin de ablasına benzer bir bunalım yaşar. Annesine ettiği itirafa göre genç kadın, çocukluğunda Katolik Matmazel Durand'tan çok etkilenmiş ve bir dönem rahibe olmayı hayal etmiştir (Ayaşlı, 1976: 188). Bu durum yukarıda değindiğimiz gibi gayrimüslim mürebbiyelerin kız çocukları üzerindeki olumsuz etkilerine bir örnektir. "Bilinçli ya da bilinçsiz" olarak bir misyoner görevi üstlenen mürebbiyeler, çocukların "inanç sistemlerinde" istenmeyen yönde değişimlere sebep olurken aileler, çocuklarının "temel inançlarıyla ilgili yaşadıkları şüphe ve çelişkinin farkına varamamışlardır" (Ulu, 2014: 604). Matmazel de Berrin'i bir Hıristiyan gibi dua etmeye özendirmiş ve ona Hz. Meryem'i sevdirmiştir. Onun ülkeyi terk etmesiyle Berrin büyük bir bunalıma düşmüş, bu bunalımı ailesine dört elle sarılarak gidermeye çalışmış, ancak başarılı olamamıştır.

Evin küçük kızı Nermin'in ödediği bedel daha ağır olmuştur. Kendi çocuklarını yetiştirirken dinî eğitimlerini göz ardı eden Nermin'in iki oğlu da ülkeyi terk edip aileleriyle ilişkilerini kesmişlerdir. Bunlardan Baskın, Amerika'ya yerleşip Hıristiyan bir kıza evlenmiş, Aydın ise Fransa'da uyuşturucu ve alkol eşliğinde sefih bir yaşamı tercih etmiştir. Nermin'in kendisinin de dinî eğitimden mahrum olması, yazara göre eğitim kurumlarının olumsuz etkileriyle de birleşince bir sonraki nesilde istenmeyen sonuçlar ortaya çıkarmıştır.

Ayaşlı'ya göre annenin dinî eğitimde üstlenmesi gereken rol, bir sonraki neslin selameti için son derece önemlidir. Kendisi de Batılı bir konak eğitiminden geçmiş, ancak dinî eğitim almamış olan Azize, çocuklarının yaşadıkları olumsuzluklara engel olamamış, kendisi de kızı Selmin'in ölümünden sonra manevî bunalıma sürüklenmiş ve bir çıkış yolu aramıştır.

Yazar, dinî eğitimde en önemli görevin aile içinde anneye ve yaşça büyük diğer kadınlara düştüğünü düşünmekle beraber tasavvufa yakın ve ehl-i tarik biri olarak dinde bir tarikat ve mürşidin yol göstericiliğini de elzem görmektedir. Bunu kanıtlayacak şekilde *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanında uzun yıllar metres hayatı sürdüren Selmin'i günahlarından arındırmak amacıyla Mevlevîliğe; Berrin ve Nermin'i de yaşlılık yıllarında Nakşibendîliğe yönlendirir.

Selmin, bir Mevlevî şeyhinin yönlendiriciliğinde Kur'an-ı Kerim ve Mesnevî ile tanışır; rebab meşk etmeyi öğrenir ve ibadetlerini eksiksiz yerine getirmeye başlar. Selmin'in dinî eğitiminde müzik eğitimi de önemli bir rol oynar. Dinî-tasavvufî müzik, bu süreçte *Sinekli Bakkal*'da Rabia'nın Batılı yaşam algısını özümsemesinde etkili olan Batı müziği eğitiminin üstlendiği işlevi görür (Şahin, 2011: 1563). Hz. Meryem'i gördüğü bir rüyayı günahlarının affolunması şeklinde yorumlayan genç kadın, bu rüyadan kısa bir süre sonra hastalanarak ölür. Berrin ve Nermin de yaşadıkları bazı olumsuzlardan sonra bir arayış içerisine girerler ve Nakşibendî tarikatında karar kılarlar. Nermin, 27 Mayıs 1960 sürecinde eşinin tutuklanmasıyla zor günler yaşayan büyük kızı Selmin ile alkol düşkününü eşinden şiddet görerek zor bir hamilelik dönemi geçiren küçük kızı Tülay'ı da tarikata yönlendirir. Böylece çocukluklarında manevî yönden ihmal ettiği kızlarına karşı annelik görevini geç de olsa yerine getirmiş olur. Tarikata giren kadınların yaşam kalitelerinde bir artış görülür ve Ayaşlı'ya göre bu isimler "Osmanlı"laşır (Ayaşlı, 1976: 523).

Vaniköyü'nde Fazıl Paşa Yalısı romanında da bir tarikata bağlanarak yaşam kalitesini arttıran bir roman kişisi bulunmaktadır. Alkol sorunundan ve yanlış evliliği nedeniyle düştüğü bunalımdan Bektaşî tarikatına girerek kurtulan Naile'nin yeğeni Ali Fethi, bu sayede tanınan ve saygı duyulan bir yazara dönüşmüştür. Romanın sonunda Naile'nin torunu Nevnihal de ülkeyi terk etme isteğinden ve alkol sorunundan Ali Fethi'nin dinî yönlendirmeleri ile kurtulur.

Kurmaca kişilerinde dinî eğitim ve manevî yönlendirilme ihtiyacını, bu kişilerin hayatlarında yaşadıkları büyük olumsuzlukların ardından ortaya çıkaran Ayaşlı, söz konusu olumsuzlukların kaynağının da dinî eğitim eksikliği olduğunun altını çizer. Ayaşlı, yabancı dil eğitiminde olduğu gibi dinî eğitimin de küçük yaşta başlaması gerektiğini düşünür.

Ayaşlı'nın ikinci eleştirisi, konak eğitiminin kadınları sosyal hayata hazırlamaktan yoksun olması üzerinedir. Yazar, bu iddiasını Osmanlı aristokrasisinden seçtiği kadın kişilerin farklı sınıflarla yüzleştiği durumlar yaratarak ispatlama yoluna gider.

Pertev Bey'in Üç Kızı romanında "imparatorluk kızı" yakıştırmasıyla yaklaştığı Selmin, sosyal hayatla ilk yüzleşmesinde işverenin metresi olur ve uzun yıllar bu sefih yaşamını devam ettirmek zorunda kalır. Annesi Azize, taşındıkları mütevazı mahallelerde çeşitli zorluklar yaşar, mahalleli tarafından yanlış anlaşılır ve dışlanır. Konak eğitiminin yanı sıra özel ve resmî eğitim kurumlarından da yararlanan Berrin ile devlet okullarında okuyan Nermin ise sosyal hayatta zorluk çekmezler. Berrin, doktorluk mesleğini uzun yıllar devam ettirip genç yaşta ailesinin erkeklere ait görülen kamu mekânıyla olan ilişkisini üstlenirken Nermin, Cumhuriyet rejiminin getirdiği yeni hayat şartlarına ve Ankara yaşamına çok çabuk uyum sağlar.

Ayaşlı, alıştıkları Boğaziçi aristokrat çevresinden çıkmak zorunda kalıp İstanbul'un kenar mahalleleri ve taşrada farklı sınıflarla yüz yüze gelen kadınların yaşadıkları zorluklar üzerinden siyasi ve toplumsal gelişmeleri de eleştirir. I. Dünya Savaşı'ndan itibaren yoksullaşan aristokrasi çevresi, Ankara'da kurulan yeni hükümette de kendisine bir yer bulamaz. Bu durumu taşranın aristokrasiye yönelik kıskançlığına ve aristokrasinin hanedana olan yakınlığına bağlayan Ayaşlı, sosyal yaşamda gerçekleşen köklü değişiklikler karşısında kadın kişilerin yaşadıkları olumsuzlukları doğal bulmakla beraber eleştirmekten geri kalmaz.

Cumhuriyet Devri Eğitim Anlayışı Karşısında Ayaşlı

Münevver Ayaşlı, eserlerinde Tek Parti dönemi ve İsmet İnönü CHP'sine olumsuz bakış açısıyla yaklaşan, Cumhuriyet'in laik politikalarını beğenmeyen, Ankara'da kurulan yeni bürokrasi çevresini yetersiz bulan bir tavra sahiptir. Bir tarafıyla eksik bulunduğu bu çevrede, vekilinden doktoruna "büyük adam" iddiasındaki meslek erbabının

tamamı, Ayaşlı'ya göre "yarım veya çeyrek bir adam" yeteneğinde kimselerdir. Bunların başkenti olan Ankara da yazarın gözünde bir "geri zekâlılar yurdu"dur ve iddia edildiği gibi inkılapların ve ilericiğin kalesi konumunda da değildir (Ayaşlı, 1976: 172). Ayaşlı, bu kadroların meydana getirdiği eğitim sisteminin de kalitesiz olduğuna, çocuklarda millî ve dinî bir bilinç oluşturmaktan uzak olduğuna inanır.

Yazar, sömürgelerin eğitim sistemine benzettiği Cumhuriyet'in eğitim anlayışının gerçek tarih ve edebiyatı öğretmediğini düşünür (Ayaşlı, 1976: 338). Harf Devrimi'ne karşı olduğunu hem romanlarında hem de anılarında dile getiren yazara göre, Latin harflerine geçilmesiyle gerçek kaynaklara giden yol kesilmiş, geçmişe dönmek için binilecek gemiler yakılmıştır. Yazar, Çin'deki kültür devriminin dahi Harf Devrimi karşısında çocuk oyuncağı gibi kaldığını iddia eder (Ayaşlı, 1987: 102-103).

Yazar, millî ve dinî heyecandan yoksun yeni eğitim sisteminin, yetersiz ve "karanlık" eğitim bakanlarının da etkisiyle çocukları iki ana tehlikeye, yani toplumuna yabancılaşmaya ve zararlı ideolojilere yönelmeye sürüklediğine inanır (Ayaşlı, 1976: 281). Bu tehlikeleri roman kişileri üzerinden somutlaştırarak *Pertev Bey'in Üç Kızı*'nda Baskın ve Aydın'ın yaşadıkları olumsuzlukları gösterir. Ailelerini ve ülkelerini terk eden bu isimler, yazarın erkekleri yabancı etkilere daha açık ve aile müdahalesi olmadığında "kaybedilmeye" (Ayaşlı, 1976: 522) daha müsait gördüğünün de göstergesidir.

Yabancı dil eğitiminde devlet okullarını da yetersiz bulan yazar, çocukların dil eğitimi için özel okullara gönderilebileceğini ancak bunun da -millî ve dinî eğitimin bu kurumlarda eksik verilmesinden dolayı- çocukları kendi kültürlerine yabancılaşma tehlikesiyle yüz yüze getirdiğini savunur. Ayaşlı'ya göre cumhuriyet devrinin öğrencileri dil öğrenip dışarıdaki hayatla temas ettiklerinde asla konak eğitimi almış ve birkaç dil bilen aristokrasi kadınları kadar Türk kalamayacaklardır (Ayaşlı, 1976: 177-178).

Sonuç

Cumhuriyet devri Türk romanında geldiği sosyal çevre ve eğitimi bakımından son dönem Osmanlı aristokrasisinin tüm değerlerini yaşamış ve yansıtmış bir yazar olan Münevver Ayaşlı, eserlerinde yer alan bu sınıfa mensup kurmaca kadınlar yaratmıştır. Bu kadınlara yaşattığı olumsuzluklarla, aristokrasi çevresinin Cumhuriyet devrindeki akıbeti arasında paralellikler kuran yazar, bunu yaparken siyasî ve sosyal bağlamın yanı sıra ilgili çevrenin kendisini diğer sınıflardan soyutlamış, kapalı yapısı ve eğitim anlayışını da masaya yatırmıştır. Eserlerinde yaptığı bazı özeleştirilere rağmen sınıfının görkemli yıllarına duyduğu özlem ağır basmış, aristokrat sınıfta yaygın olan ev içi eğitim (konak eğitimi) anlayışını, başta yabancı dil eğitimi olmak üzere içerik olarak Cumhuriyet'in eğitim politikalarından üstün tutmuş; uygulamada bu eğitimin yeni toplumsal şartlar karşısında geçersizleştiğini kabul etmiştir.

Ayaşlı, son dönem Osmanlısında verilen konak eğitiminin Cumhuriyet'in getirdiği yeni toplumsal yaşam karşısında geçersiz kaldığını dile getirirse de içerikte millî eğitim kurumlarından üstün tuttuğu bu eğitim anlayışının yani 'Osmanlı terbiyesi eğitimi'nin devam ettirilmesi gerektiğini düşünür. Böylelikle özel ya da resmî eğitim kurumlarının ve genelde Batı, özelde ise ülkeye giren Amerikan etkisinin olumsuz sonuçlarının engellenebileceğine inanır.

Ev içi (konak) eğitimini dinî yönden eksik bulduğunu yukarıda ifade ettiğimiz Ayaşlı, tarikatları dinî eğitim için yararlı ve gerekli bulur. Bir mürşidin yönlendirmesi ile yaşam kalitesinin artacağına inanan Ayaşlı'ya göre dinî eğitim, giyim kuşamdan alışkanlıklara kadar Osmanlılaşma sağlar ve "ideal kadın"ın ortaya çıkmasına zemin hazırlar.

Konak (ev içi) eğitiminin en büyük eksikliği olarak gördüğü dinî eğitimin bir yönlendirici eşliğinde tamamlanması durumunda ideal bir eğitim şekline ulaşabileceğini düşünür. İmparatorluk özlemi içerisinde, İslamcı-muhafazakâr görüşün bir temsilcisi olan Ayaşlı için ideal kadın tipi, Osmanlılık özelliği gösteren “imparatorluk kadını”dır. Bu kadın, Batılı konak eğitiminden ve dinî-tasavvufî eğitimden geçmiş, Osmanlı terbiyesine ve millî bilince sahip bir kadındır. Ayaşlı, romanlarında bu kadın tipine uygun örnekler sunmaya çalışmış ve roman kişilerine karşı bu açıdan yanlı bir tutum sergilemiştir.

Eğitim süreci içerisinde en büyük görevi anneye veren yazar, büyükanne, hala, kalfa gibi diğer akrabaların etkisini de ihmal etmez. Annenin de eğitimsiz olma durumu ise geri dönüşü olmayan hatalara yol açabilir.

Romanlarında özellikle “ideal kadın” olarak gördüğü, -kendisi gibi- konaklarda Osmanlı terbiyesi almış kadınları öne çıkarsa da erkekler üzerinden de eğitim mesajları vermiştir. Yazar, millî ve dinî heyecandan yoksun cumhuriyetin eğitim sisteminin, yetersiz eğitim bakanlarının da etkisiyle gençleri toplumuna yabancılaşma ve zararlı ideolojilere yönelme gibi tehlikelere sevk ettiğini düşünür ve bir başka çalışmada ayrıntılı olarak ele alınabilecek bu hususu *Pertev Bey'in Üç Kızı* romanındaki Baskın ve Aydın adlı erkek kahramanları üzerinden yansıttığı görülebilir.

KAYNAKLAR

- Ayaşlı, M. (1976), *Pertev Bey'in Üç Kızı*. İstanbul: Sebil Yayınevi.
- _____ (1987), *Vaniköy'nde Fazıl Paşa Yalısı*. İstanbul.
- _____ (1990), *Avrupai Osmanlı Rumeli ve Muhteşem İstanbul (Hatırlayabildiklerim)*, İstanbul. I-II.
- _____ (1991), *Geniş Ufuklara ve Yabancı İklimlere Doğru (Hatırlayabildiklerim)*. İstanbul. II
- _____ (2009), *Haminne'nin Suret Aynası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Aydın, C. (2015), *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Romanında Yabancı Eğitimciler Üzerine Bir İnceleme*. Dokuz Eylül Üniversitesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ayvazoğlu, B. (2013), *Defterimde Kırk Suret*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çeri, B. (2013), *Hatıra-Roman İlişkisi ve Münevver Ayaşlı Romanları*. İstanbul: Doğu Kitabevi
- Işın, E. (1988), *Tanzimat, Kadın ve Gündelik Hayat. Tarih ve Toplum*. 9 (51). 22-27.
- Kurnaz, Prof. Dr. Ş. (2011), *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını (1839-1923)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Kurnaz, Prof. Dr. Ş. (2013), *Osmanlı Kadınının Yükselişi (1908-1918)*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Meriç, C. (1981), *Bir Fâcianın Hikâyesi*. İstanbul: Umran Yayınları.
- Şahin, V. (2011), *Kimliksel Değerlerin Çatıştığı Mekân: “Sinekli Bakkal” Romanında Yapı ve İzlek. Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 6 (3). 1549-1580 (18/09/2016).
- Tekeli, İ. ve İlkin, A. (1999), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.

- Tüzer, İ. (2016), Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Mürebbiye"sinin Hallerinden Anlatının Unsurlarına. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 6 (3). 1277-1285 (17/09/2016).
- Ulu, C. (2014), Osmanlı Devletinin Son Döneminde Mürebbiyelik Müessesesi, *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 9 (1). 595-610. (17/09/2016).
- Yavuz, H. (1996), *Osmanlılık, Kültür ve Kimlik*. İstanbul: Boyut Kitapları/Boyut Yayın Grubu.
- Yıldız, H. (2009), *Münevver Ayaşlı, Hayatı, Eserleri ve Sanatı*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.